

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1920

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1920

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS

AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

LUND 1920
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND.

Hedersledamöter.

MONTELIUS, OSCAR, f. d. riksantikvarie, professor, Stockholm
TEGNÉR, ESAIAS, f. d. professor, Lund
THOMSEN, WILHELM, excellens, professor, Köpenhamn.

Styrelse.

Præses: LAURITZ WEIBULL
V. præses: C. W. v. SYDOW
Sekreterare: JÖRAN SAHLGREN
Bibliotekarie: HERBERT PETERSSON
Skattmästare: WILHELM WESTRUP
Medlemmar: HENRIETTE COYET, AXEL WACHTMEISTER, STEN LILJEGREN, AXEL W. PERSSON
Suppleanter: HELGE KJELLIN, FREDRIK LAGERROTH, ARNOLD NORLIND.

Valnämnd.

Ordförande: Soc:s Præses
Medlemmar: ALBERT SAHLIN, C. W. v. SYDOW, JÖRAN SAHLGREN,
AXEL W. PERSSON
Suppleanter: SIGURD AGRELL, FREDRIK LAGERROTH.

Granskningsnämnd.

Ordförande: Soc:s Sekreterare
Medlemmar: ALF NYMAN, STEN LILJEGREN, CURT WEIBULL, HERBERT PETERSSON.

Stiftande ledamöter.

BERGER, EDWIN L:SON, direktör, Halmstad
COYET, HENRIETTE, f. friherrinna Cederström, Torup, Bara
EDSTRAND, REINHOLD, direktör, Malmö
ENGESTRÖM, MAX, f. d. konsul, Malmö
ERLANDSEN, ANDREAS, skeppsredare, Köpenhamn
v. HALLWYL, WALTER, greve, Stockholm
v. HALLWYL, WILHELMINA, grevinna, Stockholm
HÖEGH-GULDBERG, JOHANNES, skeppsredare, Köpenhamn
SAHLIN, ALBERT, fabriksägare, Eslöv
v. SCHMITERLÖW, ADELHEID, fröken, Tagel, Smålands Rydaholm
SWARTZ, CARL, universitetskansler, Stockholm
SWARTZ, PEHR, direktör, Norrköping
WACHTMEISTER, AXEL, greve, kammarherre, Kulla Gunnarstorp,
Hälsingborg
WESTRUP, WILHELM, v. konsul, Lund.

Seniorer.

HAMMARSTEDT, EDVARD, museiintendent, Stockholm
HELLQUIST, ELOF, professor, Lund
LIDÉN, EVALD, professor, Göteborg
MORTENSEN, JOHAN, professor, Lund

Arbetande ledamöter.

a. Inländska.

AGRELL, SIGURD, docent, Lund
ALMQUIST, HELGE, professor, Göteborg
ARNE, TURE, J:SON, antikvarie, Stockholm
BORELIUS, HILMA, docent, Lund
BÖÖK, FREDRIK, professor, Lund
EIDEM, ERLING, docent, Lund
v. FRIESEN, OTTO, professor, Uppsala
KARITZ, ANDERS, docent, Lund
KARLGREN, BERNHARD, professor, Göteborg
KJELLIN, HELGE, docent, Lund
LAGERROTH, FREDRIK, docent, Lund
LAMM, MARTIN, professor, Stockholm
LILJEGREN, STEN, docent, Lund

LINDKVIST, HARALD, lektor, Linköping
LITHBERG, NILS, professor, Stockholm
LÖFSTEDT, EINAR, professor, Lund
MOBERG, AXEL, professor, prorektor, Lund
MÖRNER, MARIANNE, docent, Lund
NILSSON, ALBERT, redaktör, Göteborg
NILSSON, MARTIN PERSSON, professor, Lund
NORLIND, ARNOLD, docent, Lund
NYMAN, ALF, docent, Lund
PERSSON, AXEL, docent, Lund
PETERSSON, HERBERT, docent, Lund
ROOSVAL, JOHNNY, professor, Stockholm
SAHLGREN, JÖRAN, docent, Lund
v. SYDOW, C. WILHELM, docent, Lund
THEANDER, CARL, lektor, Malmö
TUNBERG, SVEN, professor, Stockholm
WEIBULL, CURT, docent, Lund
WEIBULL, LAURITZ, professor, Lund
WESTMAN, K. GUSTAF, professor, Uppsala
WIKLUND, KARL B., professor, Uppsala.

b. Utländska.

ARUP, ERIK, professor, Köpenhamn
BROCH, OLAF, professor, Kristiania
GRØNBECH, WILHELM, professor, Köpenhamn
LIESTØL, KNUT, professor, Kristiania,
MATTHIESSEN, HUGO, museiintendent, Köpenhamn
OLSEN, MAGNUS, professor, Kristiania
RUDBERG, GUNNAR, professor, Kristiania.

SOCIETETENS STIFTANDE.

Av docenterna HERBERT PETERSSON, JÖRAN SAHLGREN och C. W. v. SYDOW hade till sammanträde den 6 maj 1920 kallats: direktör EDWIN L:SON BERGER, friherrinnan HENRIETTE COYET, greve WALTER v. HALLWYL, grevinnan WILHELMINA v. HALLWYL, fabriksägare ALBERT SAHLIN, fröken ADELHEID v. SCHMITERLÖW, universitetskanslern CARL SWARTZ, direktör PEHR SWARTZ, greve AXEL WACHTMEISTER, konsul WILHELM WESTRUP, intendenten N. E. HAMMARSTEDT, professorerna ELOF HELLQUIST, EVALD LIDÉN, JOHAN MORTENSEN och LAURITZ WEIBULL, antikvarien TURE J:SON ARNE samt docenterna SIGURD AGRELL, HILMA BORELIUS, ANDERS KARITZ, HELGE KJELLIN, FREDRIK LAGERROTH, STEN LILJEGREN, MARIANNE MÖRNER, ARNOLD NORLIND, A. W. PERSSON, ALF NYMAN och CURT WEIBULL.

Till sammanträdet infunno sig: A. SAHLIN, J. MORTENSEN, L. WEIBULL, T. J:SON ARNE, S. AGRELL, HILMA BORELIUS, A. KARITZ, H. KJELLIN, F. LAGERROTH, S. LILJEGREN, MARIANNE MÖRNER, A. NORLIND, H. PETERSSON, J. SAHLGREN, C. W. v. SYDOW och C. WEIBULL.

De närvarande beslöto enhälligt att tillsammans med övriga till sammanträdet kallade konstituera »Vetenskaps-Societeten i Lund» och att antaga följande stadgar.

STADGAR FÖR VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND.

Societetens uppgift och sammansättning.

§ 1.

Vetenskaps-Societeten i Lund har till uppgift att främja humanistisk vetenskaplig forskning, särskilt genom

att i sina acta befordra framstående vetenskapliga verk till trycket,

att lämna understöd till mera betydelsefulla vetenskapliga undersökningar, för vilka detaljerad plan i särskild ansökan framlagts,

att taga initiativ till och planlägga vetenskapliga forskningsföretag samt

att anordna föredrag över vetenskapliga ämnen.

§ 2.

Societeten består av arbetande och stiftande ledamöter, var till såsom en särskild grupp komma seniores. Till arbetande ledamöter skola företrädesvis yngre vetenskapsidkare väljas.

I Societetens styrelse och nämnder kunna endast inländska arbetande och stiftande ledamöter inväljas.

Seniores och utländska arbetande ledamöter äga ej deltaga i sådana förhandlingar och beslut som angå ekonomiska och administrativa frågor.

§ 3.

De inländska arbetande ledamöternas antal må ej överstiga 40, de utländska arbetande ledamöternas ej 20, de stiftande ledamöternas ej 30.

§ 4.

Arbetande ledamot kvarstår såsom sådan till fyllda 55 levnadsår. Han övergår därefter till gruppen seniores.

§ 5.

Stiftande ledamot, vartill Societeten endast äger välja person som ådagalagt intresse för humanistisk vetenskap och kultur, erlägger en inträdesavgift av minst 1000 kronor samt under vartdera av de 5 efter invalet närmast följande åren en avgift av 1000 kronor. Han äger alltid och i allt samma rättigheter som arbetande ledamot.

Önskar stiftande ledamot vid sitt inträde i Societeten betala samtliga avgifter, äger han rätt till diskontoavdrag å icke förfallna avgifter, räknat efter 6 %.

§ 6.

Till Societetens hedersledamöter kunna väljas personer av utmärkt förtjänst om humanistisk vetenskap. Deras antal må ej överstiga 7.

Styrelse och Nämnder.

§ 7.

Societetens angelägenheter handhavas av en styrelse, bestående av 9 ledamöter, av vilka en är präses, en vice präses, en sekreterare, en bibliotekarie och en skattmästare. Av styrelsens medlemmar skola minst 3 vara stiftande ledamöter. För styrelsemedlemmarna skola ersättare väljas till ett antal av 3.

§ 8.

Societetens styrelse väljes för en tid av 3 år. Vid varje högtidssammanträde väljas 3 styrelsemedlemmar och en ersättare.

§ 9.

Styrelsen, som har sitt säte i Lund och till vars sammanträden samtliga dess ledamöter kallas, är beslutför då minst 5 av dess medlemmar äro närvarande. Vid lika röstetal har präses utslagsröst.

§ 10.

Arbetande och stiftande ledamöter väljas av en valnämnd, bestående av Societetens præses jämte 4 ledamöter med 2 ersättare. Societetens præses är nämndens ordförande. Valnämnden är beslutför endast då den är fulltalig.

Förslag till inval ingivas till præses i särskild motiverad skrift, undertecknad av 3 Societetens arbetande eller stiftande ledamöter. För inval fordras $\frac{4}{5}$ majoritet.

Hedersledamöter väljas av Societeten in corpore med $\frac{3}{4}$ majoritet på förslag av valnämnden eller minst 7 Societetens ledamöter.

Endast beslut om inval protokollföras, ej förslag därom.

§ 11.

Till tryckning i Societetens acta inlämnade skrifter granskas av en nämnd bestående av sekreteraren jämte 4 arbetande ledamöter, representerande olika vetenskapsgrenar.

§ 12.

Societetens nämnder väljas för en tid av 2 år. Vid varje högtidssammanträde väljas 2 medlemmar och en ersättare i valnämnden samt 2 medlemmar i granskningsnämnden.

Ämbetsmän.

§ 13.

Societetens ämbetsmän äro sekreteraren, skattmästaren och bibliotekarien. Till ämbetsmän kunna endast ledamöter boende i Lund eller dess närmaste omnejd väljas.

§ 14.

Sekreteraren åligger:

att hålla förteckning över Societetens ledamöter,
att föra protokoll vid Societetens sammanträden, ävensom förbereda och föredraga de ärenden som där skola förekomma,
att befordra till verkställighet de vid sammanträdena fattade besluten,

att handhava vården av Societetens handlingar,
att ombesörja Societetens brevväxling och därvid föra kopia-
bok samt dagbok över inkommande och utgående handlingar,
att till varje högtidssammanträde uppsätta styrelsens berättelse om Societetens verksamhet under sistförflutna år samt
att ombestyrta utgivandet av Societetens acta.

§ 15.

Skattmästaren, som ansvarar för Societetens medel, åligger
att närmast handhava Societetens ekonomiska angelägenheter,
att föra Societetens räkenskaper, vilka avslutas med kalender-
år, samt
att före den 15 maj avlämna föregående års räkenskaper till
revisorerna.

Societetens värdehandlingar förvaras under två olika lås i kas-
saskåp, till vilket præses har den ena nyckeln, skattmästaren
den andra.

§ 16.

Bibliotekarien åligger:
att ha tillsyn över Societetens inventarier och bibliotek och
däröver föra förteckning,
att emottaga och i särskild accessionskatalog införa alla till
Societeten ingående skrifter,
att ombesörja distributionen av Societetens acta samt
att vid förfall för sekreteraren fullgöra dennes åligganden.

Sammanträden och val.

§ 17.

Societeten sammanträder i Lund efter kallelse av præses.
Begära 10 ledamöter i skrivelse till præses sammanträde, är denne
skyldig att omedelbart utlysa sådant.

Högtidssammanträde hålles årligen i september eller oktober
månad för så vitt ej annan tid av särskild anledning bestämmes.

§ 18.

Societeten är beslutför, om minst 12 av dess ledamöter jämte
præses och sekreteraren eller dessas ersättare äro närvarande.
Endast närvarande ledamot äger deltaga i omröstning.

§ 19.

Val av hedersledamöter, styrelse och valnämnd förrättas med slutna sedlar om varje namn för sig, därest ej Societeten vid varje särskilt tillfälle enhälligt beslutar företaga omröstningen i annan ordning. Vid lika röstetal skilje lotten.

§ 20.

Ärende, som ej angivits i kallelse till sammanträde, får ej å detta företagas till avgörande, om det ej enligt stadgarna där skall förekomma.

Ekonomi.

§ 21.

Av de stiftande ledamöternas inträdesavgifter bildas en dispositionsfond. Av övriga avgifter bildas en grundfond, varav endast räntan må disponeras.

§ 22.

För granskning av årets räkenskaper, fonderna och inventarieförteckningarna utses vid högtidssammanträdet för en tid av ett år 2 revisorer med 2 ersättare, och skola revisorerna äga tillgång till samtliga protokoll och handlingar samt Societetens övriga tillhörigheter. Revisionsberättelsen, som överlämnas till styrelsen senast 1:e september, framlägges för beslut om godkännande på högtidssammanträdet.

Allmänna bestämmelser.

§ 23.

För ändring av dessa stadgar erfordras samstämmiga beslut på 2 omedelbart efter varandra följande högtidssammanträden, och skola dessa beslut fattas med minst $\frac{2}{3}$ majoritet. Dock får beslut om ändring av Societetens uppgift att främja humanistisk forskning, av § 4 eller av bestämmelsen i § 21 angående grundfonden icke fattas.

§ 24.

Societetens acta utdelas kostnadsfritt till samtliga ledamöter.

§ 25.

Om Societetens verksamhet i övrigt gäller den arbetsordning, Societeten kan finna skäl att antaga.

HVALEN

ETT GAMMALT ÖNAMN FÖRKLARAT

AV

JÖRAN SAHLGREN

Som Falk-Torp i Norw.-dän. et. Wb. (under *Malle*) antar, har otvivelaktigt däggdjuret *hval* (cetus) lånat sitt namn från den fisk som germanerna i förhistorisk tid kände som den största utav alla nämligen *Silurus glanis*, malen. Ordet *mal* är lånat ifrån mlty. *mal, som uppkommit av *wal därigenom att slut-*n* i föregående obest.¹ el. best. artikel eller i andra ord nasalerat det följande *w*. Ännu kallas Donaumalen med det med *hval* nära besläktade namnet *wels*. Malens gamla nordiska namn bör sålunda ha varit *hval*².

Detta namn är ännu ej belagt i nordiskt språk. Som malen numera ej anträffas i Norge och Danmark utan i våra vatten blott förekommer i Östersjön, Mälaren och Jälmaren samt några sjöar i Södermanland, Östergötland, Småland och Skåne, så är det företrädesvis i dessa trakter vi ha att söka dess gamla benämning. Det är givetvis ortnamnen vi i första hand ha att gå till.

Vi kunna då ej undgå att lägga märke till det egendomliga önamnet *Hvalen* i Jälmaren, St. Mällösa sn, Askers hd, Närke. Öns namn skrives under medeltiden: (af ön) *Hvalen* 1346 Klingspor o. Schlegel, Sv. slott. Engsö A 1, (i) *Hwalenom*³, 1410 SDns 2, s. 309 or., (i) *Hvalenom* 1412 aa, s. 460 or., (i) *Hwalenom* (. . en öö och heter) *Hwalin* 1447 Vjkb, s. 228, (innan) *Hwals*-(nothenne) 1500 a. st. De anförda formerna visa följande böjning av namnet.

Nom. best. *Hwalin*

Gen. obest. *Hwals-*

¹ Noreen, Vårt språk 3, s. 168 räknar blott med förbindelsen *ein *wal*. — En annan förklaring av fisknamnet *mal* har framställts av Hellquist i Språkvet. Sällsk. i Upsala förhandl. 1891—94, s. 93.

² Jfr vidare malens fpreuss. namn *kalis* som i sin mån också pekar i denna riktning. Se Lidén i Minnesskrift utg. av Filolog. Samfundet i Göteborg, 1920 s. 91.

³ På baksidan: (i . .) *Hwalen*.

Dat. best. *Hwalenom*

Ack. best. *Hwalen*

Samma böjning har fsv. *hval* 'hval, cetus' och — mutatis mutandis — det isl. *hvalr* 'hval, cetus'. Professor Elof Hellquist har också (SL 20: 1, s. 688) sammanställt önamnet med »sv. *hval*, fsv. *hval*, isl. *hvalr* 'hvalfisk'». Från betydelsesynpunkt är emellertid förklaringen orimlig, då medeltidens Jälmarefiskare med säkerhet ej kände till »hvalfisken». Och att det är Jälmarefiskare som namngivit ön är påtagligt.

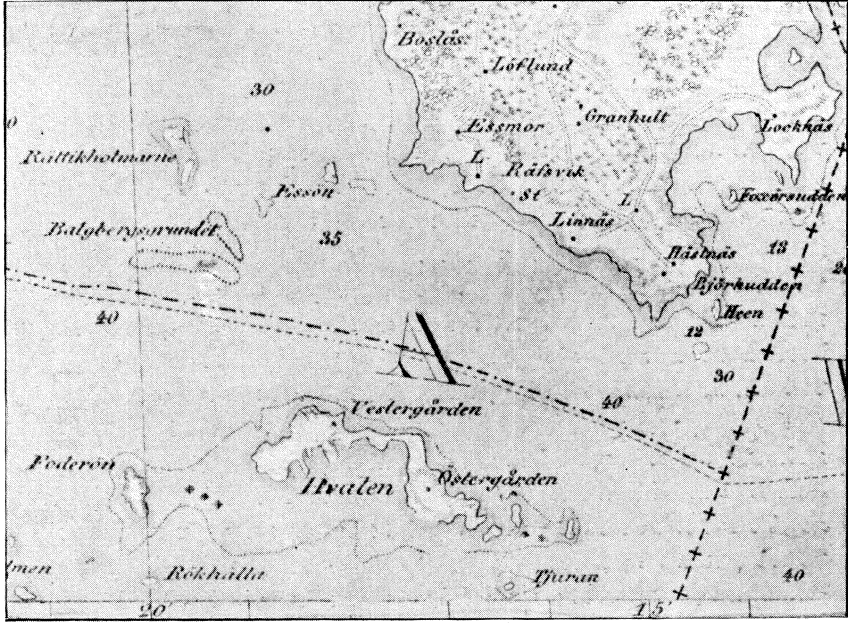
I ett pergamentsbrev av år 1410 (SDns 2, s. 308 f., or.) läses att riddaren Gotskalk Benktsson till Vadstena kloster pantförskriver: »allan min ægholut i Hwalenom ok i thy fiskerino, som ther om kring liggir, i Jælmen [dvs. Jälmare] liggiande». Om detta fiske läses i Vadstena klostres jordebok 1447: »thær draax clostersins nooth wm vinterin».

Vid ön Hvalen har sålunda sedan gammalt varit ett givande fiske. De som där fiskade voro väl bekanta med den jättelika *malen*, som på deras språk kallades *hvalen*. Nu har ön genom sin långsmala, krokiga och taggiga form ett givet tycke med en jättestor mal med fenor och skäggtömmar. Den kallades därför *Hvalen* dvs. *Malen*.

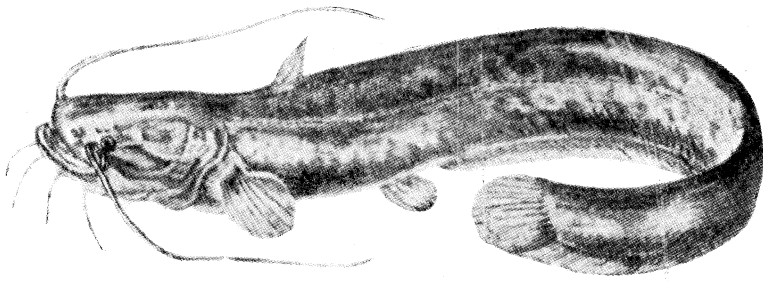
Men då *malen* åtminstone sedan den tidigare medeltiden och ända till våra dagar förekommit i svenska sjöar, varför har dess urgamla svenska namn dött ut och ersatts med ett utländskt? Två anledningar äro tänkbara.

Det är en gammal iakttagelse att en hel del ord, som till formen överensstämt med andra ord av annan upprinnelse, dött bort ur språket¹. Så har *frö* 'groda', *torn* 'tagg', *tå* 'väg', *rör* 'röse' helt eller delvis försvunnit ur vårt språk, troligtvis undanträngda av homonymerna (växt)*frö*, (kyrk)*torn*, (stor)*tå*, (vass)*rör*. På samma sätt ha i en mängd fall ord förlorat vissa betydelser eller någon viss betydelse. Om två betydelser hos ett ord lätt kunde sammanblandas och därigenom föranleda missförstånd blev så småningom i rent tydlighetsintresse den ena betydelsen undanträngd, och för samma betydelse måste en ny form gjas. Ofta tog man i dylika fall sin tillflykt till låneord.

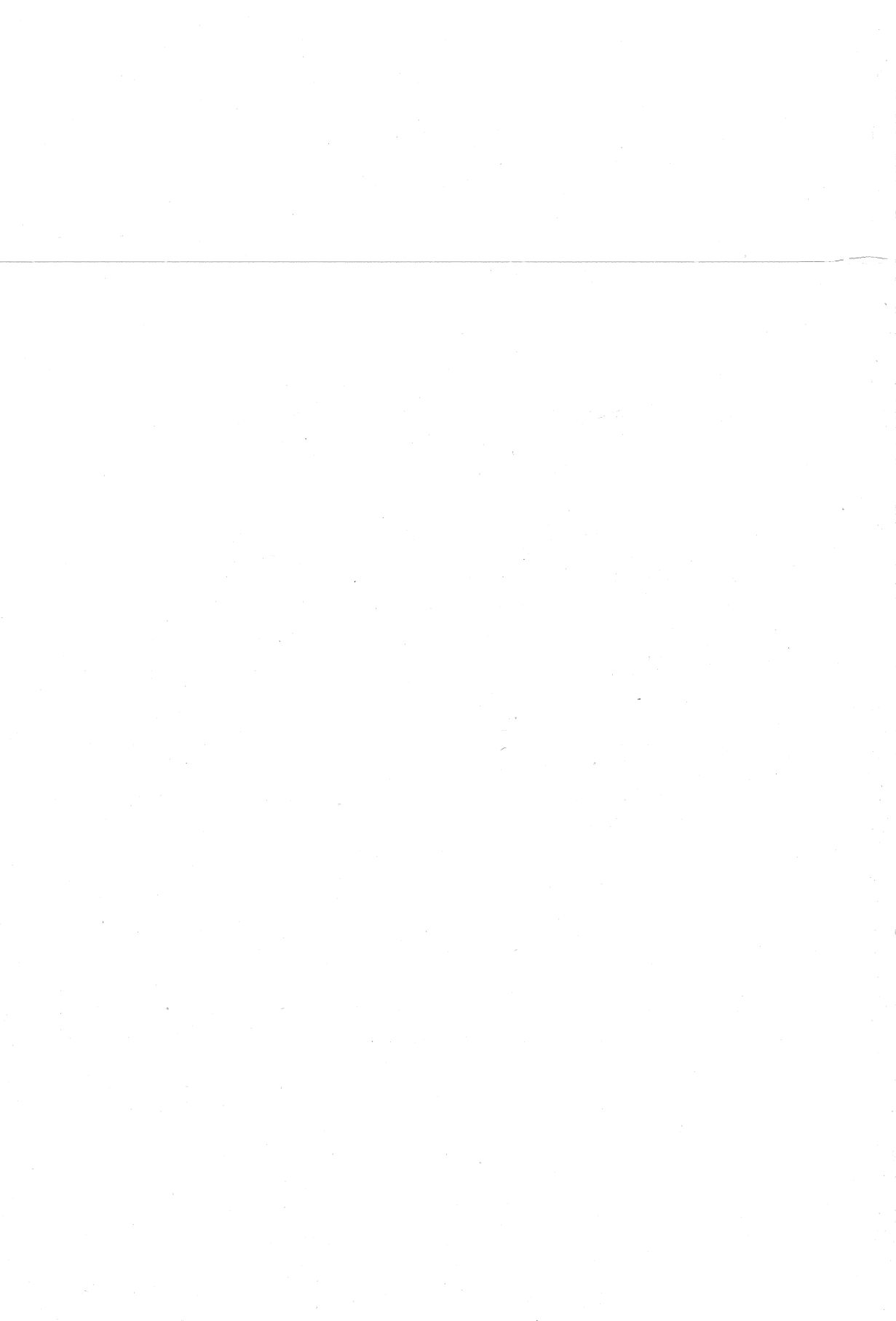
¹ Se Noreen, Spr. studier 2, s. 138, Hesselman i SOS 19, s. 129 f.

Ön Hvalen i Jälmaren.

Malen (*Silurus glanis*).

Ordet *korn* användes äldst i betydelsen 'säd' om allehanda sädeslag, om havre så väl som om korn (*Hordeum*), vars äldre namn var *bjugg*. Men givetvis hade man här en källa till missförstånd. Då man bad att få *korn* (= *bjugg*) riskerade man att få *korn* (= havre). Man undvek därför den ena betydelsen, och så småningom kom ordet *korn* att betyda *bjugg* (det viktigare sädeslaget), vilket ord sedan blev överflödigt och dog ut. För ordet *korn* 'Avena' gjordes ett nytt ord *havre* dvs. 'bocksäd'.

På detta sätt måste en del betydelsespecialiseringar psykologiskt förklaras¹.

Möjligt är då att, när *hval* kunde betyda både *cetus* och *silurus*, ordets senare betydelse av tydlighetsskäl blev undanträngd av den förra. Det inlånade ordet *mal* hade då lätt att vinna terräng.

Men försvinnandet av ordet *hval* 'Silurus' förklaras kanske bättre på ett annat sätt. Det är ett bland primitiva folkslag vida spritt bruk att vid jakt och fiske undvika allt nämnande av villebrådets eller den eftersträvade fiskens namn. I stället begagnade man sig av omskrivningar. Samma bruk har också varit gängse i Sverige. Professor Evald Lidén berättar om en västgötsk fiskare som under fisket ej ville nämna *abborren* eller *mörten* vid namn. I stället för *abborre* sade han *skräddare*, i stället för *mört* sade han *skomakare*².

Det är detta bruk som är den viktigaste anledningen till att fisknamnen inom det indoeuropeiska språkområdet äro så skiftande. Det är över huvud svårt att finna ett fisknamn som är gängse över större delen av detta språkområde. *Abborre* är ett specifikt nordiskt ord, likaså *gädda*.

Likasom malens så har också sutarens inhemska namn gått förlorat. Ordet *sutare* är nämligen lånat från lat. *sutor* 'skomakare'. Fisken har kallats skomakare på grund av sin färg, som erinrar om skomakarbecket.

Fisknamnet *mal* är i svenskan ej anträffat förr än i *Asteropherus*' Tisbe³, som första gången uppfördes i Arboga 1610. I

¹ Jfr Paul, *Prinzipien*, § 62; Kock, *Om språkets förändring*, s. 75 f.

² Sahlgren, *Förbudna namn* s. 4 ff. (i *Namn o. bygd* 1918).

³ Enligt SAOB:s samlingar.

tredje aktens första scen ber Ladislaus sin tjänare Bonaventura att bland andra läckerheter till ett gästabud inköpa

»Carpar, lax, ål och smirlingh

Maal, gäddor, simpor och grönlingh»¹.

Men vi ha en antydning om att namnet redan under 1500-talet varit bekant i Sverige. Johannes Magni skriver nämligen om sjön *Mälaren* i Gothorum sveonumqve historia (Rom 1554), s. 9: »Meler, ab eiusdem nominis pisce, qui ibi frequentior est, sic appellatum». Det kan näppeligen vara något annat fisknamn än *malens* som här åsyftas². Att Johannes Magnis försök att tolka Mälarens namn är förfelat, behöver knappt sägas.

Är den ovan framställda förklaringen av önamnet *Hvalen* riktig, är det bevisat att malen redan under den tidigare medeltiden varit en i Jälmarebygderna välkänd fisk.

---

¹ Enligt Fischerström, *Mälaren* (1785), s. 189 förekom malen just i Arboga socken (i sjön Tjurlängen).

² Så menar också Fischerström, aa, s. 188 noten. Fischerströms uppgift att denna förklaring av Mälarens namn redan finnes hos Snorre är oriktig.

IRISKT INFLYTANDE

PÅ NORDISK GUDA- OCH HJÄLTESAGA

AV

C. W. v. SYDOW

Tidigt har den germanska folkgruppen kommit under keltiskt inflytande. Särskilt var tiden mellan omkr. 600 och 250 f. Chr. en stark expansionstid för kelterna, som då från sina boplatser i Sydtyskland, Österrike och Schweiz bredde ut sitt välde åt alla håll, erövrade Frankrike, Norditalien, en stor del av Spanien, översvämde Balkanhalvön och grundade ett rike i Mindre Asien. Under denna tid gjorde de sig även till herrar över en hel del germanska områden och utövade ett starkt kulturellt inflytande på alla germanska folk, sålunda även skandinaverna, vilket kan påvisas dels arkeologiskt, dels genom språkliga lån. Att detta inflytande även måste ha berört folkets traditioner av saga och myt, är naturligt. Då den berömda silverkitteln från Gundestrup, som anses vara tillverkad i Danmark även har bilden av Cernunnos, den galliske guden med hjorthornen och med den behornade ormen, så visar ju detta en religiös påverkan, som måste innebära en invandring av keltiska myter i Skandinavien. Då ingen skandinavisk litteratur från en så avlägsen tid står till buds, kan man dock på vetenskapens nuvarande ståndpunkt ej närmare påvisa denna gamla keltiska påverkan.

Omkr. år 800 började nordmännens anfall på det keltiska Irlands kuster och redan år 840 hade ett norskt vikingarike upprättats i Dublin. Vikingarna uppträdde sålunda icke blott såsom härjande rövare utan även såsom kolonister, vilka ofta gifte sig med iriska kvinnor och tillägnade sig irisk kultur. Som förbindelsen med hemlandet tillika ständigt var livlig, är det helt naturligt, att Skandinavien på det sättet åter skulle utsättas för ett starkt keltiskt inflytande.

Redan på grund av de yttre historiska förhållandena finns det all anledning att antaga en stark traditionsström från de kulturellt högt stående irerna till nordborna redan från första

hälften av 800-talet. Och det har också av Sophus Bugge kraftigt framhållits att våra förfäder genom denna långvariga och intima historiska förbindelse måste ha fått en hel del av Eddans diktmotiv och myter från Irland.

Egentligen borde sannolikheten av detta förhållande ligga i öppen dag, och man skulle ha väntat sig att forskningen med iver skulle ha gått vidare på den väg som Bugge anvisat, samt i detalj söka konstatera vad nordborna eventuellt kunde ha fått från keltisk tradition. Detta skulle ju också ge klarhet i vad som var inhemskt här i Norden. Så har det emellertid inte gått.

Bugge själv hade mera sin uppmärksamhet på den bekantskap med kristna legender och antika myter som kunde förmedlas av iriska präster och lärda, än på lån från den rent iriska sagolitteraturen. Och just den delen av Irlands sagoskatt som har största betydelsen för nordisk mytologi, kände han föga till. Hans forskning kan således ej sägas ha gett något bevis på inflytande av speciellt irisk hjälte- och gudasaga på den nordiska.

Å andra sidan verkar än i dag blotta misstanken om lån från kelterna på germanisterna som ett rött kläde på en tjur. Knappast någon germanist har underkastat sig mödan att lära sig det utomordentligt svåra gaeliska språket, och kännedomen om keltisk tradition har sålunda ej kunnat framtvinga en undersökning om sammanhanget. De enstaka drag i keltisk tradition, vilkas likhet med nordisk diktning var påtaglig, och som man händelsevis lärt känna, har man därför också lätt kunnat avfärda såsom lån från de nordiska vikingarna, blott på den grund att man känner till den nordiska eddadiktningen och sagalitteraturen under det att man inte känner till den iriska litteraturen.

Till dessa omständigheter kommer en annan som även den haft stor betydelse i detta fall: den germanistiska forskningen har i övervägande grad varit *skriftfilologisk*, under det man ej brytt sig om att ta tillräckligt hänsyn till den *muntliga* traditionen. Men just denna är av allra största betydelse då det gäller att bedöma sådan gammal litteratur som direkt bygger på muntlig tradition, och detta av två skäl. Dels har en del av det stoff, som bevarats i skrift från gammal tid, *också* bevarats i den muntliga traditionen, ofta i en ursprungligare och renare form, som är viktig att känna för att rätt bedöma den litterära formen.

Dels är kännedomen om de lagar, de lifsbetingelser, som traditionen lever under, på samma sätt behöfelig för förståelsen av den gamla litteraturen, ty endast genom en sådan kännedom är man i stånd att bedöma arten av den tradition ur vilken litteraturen vuxit fram. Då filologien ej tillräckligt beaktat detta, måste följden bli bristande insikt beträffande allt sådant, som står i närmaste sammanhang med traditionen.

Det har sålunda gjorts mycket litet forskningsarbete på detta viktiga område. Då jag här vill ge en föreställning om betydelsen av keltisk påverkan på nordisk tradition, så måste jag för utrymmets skull begränsa mig till helt få exempel, och även dessa måste behandlas blott antydningssvis, men jag hopas dock kunna ge en aning om vilket rikt arbetsfält som här föreligger forskningen.

Då de nordiska vikingarna först visade sig på Irlands kuster, hade irerna redan ett par hundra år varit kristna. Man skulle därför kanske ej vänta att de nordiska gudasagorna kunde få något vidare tillskott från iriskt håll. En hel del iriska gudasagor hade emellertid i litteraturen bevarats, om än delvis starkt förmänskligade, och man måste dessutom antaga att de gamla gudarna då fortfarande levde ett rikt liv i den muntliga traditionen, liksom i vår egen folktradition myter om Oden och Tor bevarats de 7 å 8 sekel som förgått sen kristendomen fattade fotfäste här i landet. Då härtill kommer den rikt utvecklade iriska hjältesagan, kan det icke vara något tvivel om att nordborna hade goda möjligheter för lån, och att sådana även gjorts, är ej svårt att påvisa.

En Eddasång som allmänt erkänts stå under irisk påverkan är *Rígsþula*, som skildrar guden *Ríg*s vandringar bland människorna och hur han blivit stamfader för de olika samhällsklasserna. Här är ej blott den ledande tanken keltisk, utan t. o. m. själva namnet *Ríg* har utan förändring direkt lånats från iriskan. Det kan i detta sammanhang förtjäna erinras om att vårt ord *rike*, tyskans *Reich*, är samma ord som namnet *Ríg*, och liksom detta lånat från de keltiska språken, men i så gammal tid att det, sedan det lånats, varit med om den germanska ljudskridningen *g > k*.

I detta fall har själva namnet tidigt framtingat ett allmänt erkännande av lån. Men därvid har man i regeln stannat. Vad jag här ytterligare skall påvisa i den vägen, beror på mina egna forskningar.

I Voluspá, som även har en mängd kristna motiv att uppvisa, förekommer i vers 28, 29 en anspelning på att Oden pantsatt sitt öga för att få en dryck ur Mimes visdomsbrunn.

Även denna myt förklaras bäst som lån från fornirisk folketro och sägen. Man har nämligen i en irisk handskrift¹ från 1300-talet, vars original måste ha skrivits någon gång på 1000-talet, ett par besläktade källsägner. Den ena berättar om den källa som låg i Nechtáns lund, att var och en som gick dit förlorade sina ögon utom Nechtán själv och hans tre skänksvenner. Hans gemål Bóand ville visa att källan inte förmådde något mot henne och gick därför tre gånger motsols kring den. Men då kom det tre böljor ur källan och berövade henne ett öga, en hand och ett lår, varefter hon drunknade. — Den andra sägnen talar om hur Sinend, dotter till Lodan Lucharglan, Lers son, besökte Connlas källa under havet. Vid den växer inspirationens hassel, och så snart en hasselnöt faller ner i källan, äter en lax upp den och får för varje nöt en röd fläck. Det gick från den källan ut sju visdomsströmmar, som sedan vände tillbaka till källan. När nu Sinend begav sig dit för att söka inspiration och visdom, flydde källan först undan, men då hon följde efter, kastade en bölja från källan henne framstupa och dödade henne. Dessa båda sägner måste vara inbördes nära besläktade. Den ena säges direkt vara en källa för inspiration och visdom liksom Mimes brunn, och denna egenskap torde också ursprungligen tillagts den andra, fastän det ej direkt säges. Det vore nämligen naturligare för Bóand att gå dit för att liksom Sinend söka visdom, än för att visa att källan ej kunde skada henne.

Redan denna likhet mellan Mimes brunn och de nämnda iriska källorna, nämligen att man i dem finner inspiration och visdom, men att det är riskabelt för vem som helst att söka få en dryck ur dem, är påfallande. Men särskilt egendomligt är det förhål-

---

¹ Dindsenchas, Rennes-handskriften, tryckt och översatt i *Revue Celtique* XV. s. 315—16, 457.

landet att Nechtáns källa berövar var och en som nalkas den, ett öga, liksom Oden måste ge sitt öga i pant för en dryck ur Mimes brunn. Här är överensstämmelsen så stor att den inte gärna kan vara tillfällig.

Den närmast till hands liggande förklaringen på denna överensstämmelse är att den nordiska myten härstammar från irisk tradition. Härför talar icke blott den iriska uppteckningens ålder, utan ock det förhållandet, att den nämnda iriska sägnen är lokaliserad till bestämda platser på Irland och passar synnerligen väl i stycke med Irlands övriga utomordentligt rikhaltiga traditioner om källor. I Nordisk tradition är däremot mytén om Mimes brunn ensamstående utan närmare släktingar.

Denna slutledning får ett starkt stöd av en annan omständighet. I Voluspá v. 47 talas om att Oden rådslår med Mimes huvud, vilket hör samman med den myt Snorre berättar i Ynglingasaga kap. 4: Vanerna hade halshuggit Mime och sändt hans huvud till åsarna, »Oden tog då huvudet, smorde det med sådana örter att det icke kunde ruttna, kvad galdrer över det och trolade så att det talade med honom och sade honom många dolda ting».

Detta är något i nordisk tradition egendomligt och allenastående. I irisk skulle det däremot passa utmärkt. Före kristendomens införande var Irlands folk huvudjägare på samma sätt som dajakerna på Borneo än i dag. Huvudet av en slagen fiende höggs alltid av och förvarades som trofé på ett eller annat sätt. Stundom nöjde man sig med att älta samman hjärnan med ler till en boll som torkades och förvarades. Men man kunde också preparera hela huvudet, så att det kunde gömmas helt och hållet. Det är inte alldeles ovanligt i iriska sagor att ett avhugget huvud också talar eller sjunger.

Hela denna myt passar sålunda särdeles väl in i gängse irisk tradition, där avhuggna huvuden fått spela en så stor roll, men är isolerat i nordisk tradition. Under sådana förhållanden är det all sannolikhet för att man här har ett lån som nordborna gjort från irisk diktning. Detta stärker i sin tur sannolikheten för att myten om Mimes brunn och Odens pantsatta öga är av iriskt ursprung.

I Voluspá v. 25, 26 talas om hur gudarna dragit till sina domaresäten att rådslå om vem som gett Ods mö (= Fröja) åt jättens ätt, om hur Tor i trotsigt mod slog till samt om att edligt avtal blev brutet. Man anser dessa antydningar syfta på Snorra-Eddas berättelse om Åsgårds uppförande: En jätte erbjöd sig att på tre halvår göra gudarna en borg som skulle erbjuda full trygghet mot jättarna. Till lön ville han ha Fröja samt sol och måne. Sedan gudarna sinsemellan rådslagit, ville de gå in på saken med villkor att borgen skulle vara färdig på *en* vinter. Men var någonting ännu ogjort när den första sommardagen kom, skulle gudarna vara fria från betalningsskyldighet. Dessutom fick jätten ej ha hjälp av någon mänska. Han frågade då om han fick ta sin häst Svaðilfari till hjälp, och det tilläts på Lokes inrådan. Så stora stenbördor släpades emellertid fram av hästen, och så fort gick arbetet, att gudarna fruktade att det skulle bli färdigt innan fristens utgång, ty då måste de betala ut den dyra lönen. Då måste Loke rädda situationen genom att i stogestalt locka bort Svaðilfari. Jätten fick på det sättet ej fram byggnadsmaterialet, kunde ej få arbetet färdigt på utsatt tid och råkade därför i jättevrede. Då glömde gudarna de eder de svurit jätten, och kallade på Tor som dödade honom med sin hammare.

Denna myt står i närmaste förbindelse med den över hela Norden utbredda sägnen om jätten Finn som kyrkobyggmästare. Även i denna sägen är det en jätte som kommer och erbjuder sig att göra ett stort byggnadsarbete, en kyrka, med villkor att som lön få sol och måne. Jag har tidigare visat¹, att denna kyrksägen från början varit knuten till Trondhjems domkyrka och sedan därifrån spridt sig över Skandinavien.

Jag har i samma uppsats även omnämnt en besläktad irisk helgonlegend, som så till vida är närmare besläktad med Åsgårdsmyten som en häst motsvarande Svaðilfari där användes². Sedan dess har jag funnit fler iriska varianter av samma legend³. En jämförelse mellan de iriska legenderna å ena sidan, och Åsgårdsmyten och den nordiska Finnsägen å den andra, kan icke omedelbart avgöra vilken tradition som är den ursprungligaste. Man

¹ Studier i Finnsägen i Fataburen 1907 s. 65—78, 199—218; 1908 s. 19—27.

² A. a. 1908 s. 24.

³ Se t. ex. Danske Studier 1910 s. 96.

skulle ju kunna tänka sig att den nordiska myten överförts till Irland och där framkallat legenden, lika väl som att utvecklingen varit den motsatta.

Det finns emellertid ett drag som på ett slående sätt visar att det är Norden som är låntagare, det är löftet till jätten om *sol och måne*. I Finnsägnen är det en orimlighet att helgonet gör ett sådant löfte, dels emedan det ej står i dess makt, dels emedan det är för hög betalning för arbetet. Det måste därför skjutas in ett annat alternativ, så att jätten kan få något annat i stället. — Men även Åsgårdsmyten är i detta fall orimlig. Det är där ej fråga om ett antingen eller, utan jätten skall ha Fröja *samt* sol och måne.

Detta kitsliga villkor förklaras lätt ur iriska förhållanden. Det finns nämligen i Irland en vanlig edsformel: »do-bheirim grian agus éasga», ordagrant översatt: »jag ger sol och måne», men dess verkliga betydelse är: »jag svär vid sol och måne» eller helt enkelt: »jag försäkrar dyrt och heligt». Det ligger nära till hands att en sådan formel skall missförstås av en person som ej är förtrogen med iriskans alla egendomliga idiom, översättas ordagrant och uppfattas som ett lönevillkor, i stället för vad det är, en bekräftelseformel. Men då är det också tydligt att det är nordborna som här varit låntagare. Det är de som missförstått edsformeln och sålunda ändrat innehållet i sagan. Om man i belysning av detta faktum betraktar Åsgårdsmyten, skall man emellertid finna att även kompositionen i den väl stämmer överens med en stor grupp sagor i den iriska Finn-cykeln. Det kommer en jätte till Finn och hans män och tar tjänst för ett år, — i ett par dithörande sagor har han dessutom med sig sin stora fula men utomordentligt starka häst. Han gör sitt arbete väl, men bringar just genom sina lönekrav Finn och hans män i en mycket svår knipa, som de emellertid till slut lyckas befria sig från. Fast jag ej här kan utpeka någon bestämd Finnsaga såsom förebild, torde en sådan förbindelse ha funnits, och då förklaras namnet Finn på jätten i den skandinaviska sägnen bäst som det *iriska* namnet Finn, som emellertid genom en omkastning fått en annan ställning i kompositionen än det ursprungligen haft.

Då jag sålunda kommit att beröra den iriska Finn-cykeln, densamma som gjordes bekant för hela det litterära Europa genom Ossians Sånger av Mac Pherson, kan jag ej underlåta att påpeka att just denna iriska sagocykel tycks vara den som i störst utsträckning påverkat nordisk myt- och hjältediktning.

I en uppsats, Tors färd till Utgård¹, har jag behandlat den fantasirika myten om hur Tor slaktar sina bockar men gör dem levande igen, kommer i lag med jätten Skryme, i vars vante han tog nattkvarter i tron att det var ett hus, och som ej kände Tors hammarslag mer än om det hade fallit ett löv eller ett ekällon på honom; om hur Tor så kommer till Utgård och tillika med sina följeslagare blir besegrad i allehanda till synes enkla tävlingar, vilka emellertid sedan förklaras såsom blott och bart förvändning av synen. Jag har visat att så godt som hela denna myt hämtats från iriska förebilder. Flertalet av dessa tillhör också Finn-cykeln.

I förbigående vill jag också ha anmärkt att förebilderna till Tors besök i Geirröds gård, dit han skulle gå utan följe och utan vapen, och myten om gudarnas fiskafänge efter den till lax förvandlade Loke, säkerligen också måste sökas i samma iriska Finn-cykel.

Lika starkt inflytande tycks hithörande iriska sagor ha haft över nordisk hjältesaga. Särskilt förtjänar Volsungasagan i detta hänseende framhållas. Då hit hörande på frankiskt område uppkomna sagor vandrade till Norden, har en stark påspädning från iriskt sagostoff ägt rum. Det är såsom jag på annat ställe visat² Finns ungdomsäventyr som här inpassats. Då nordisk tradition i motsats till den tyska låter Sigurd födas efter att hans fader stupat, är detta en ändring av den ursprungliga sagan, som gjorts i anslutning till berättelsen om hur Finn föddes efter hans fader Cumhals fall.

Och när Sigurd på uppdrag av Reginn steker Fåvnes hjärta, bränner fingret, sticker det i munnen och därmed förstår fåglalåt, så är detta en påtaglig efterbildning av en liknande episod i Finns historia: på uppdrag av en fiskare stekte han visdomslaxen, brände fingret, stack det i munnen och förvärvade därmed

¹ Danske Studier 1910 s. 65—105, 145—182.

² Sigurds strid med Fåvne, Lund 1918 i Lunds Universitets årsskrift.

förmågan att genom att sticka fingret i munnen få den kunskap han i varje tillfälle kunde behöva.

Jag vill här blott ytterligare tillägga att en hel grupp isländska sagor, de s. k. fornaldarsagorna, ofta i stor utsträckning upptagit iriska sagomotiv, ja några av dem skulle nästan kunna betraktas, om ej direkt såsom översättningar från iriskan, så åtminstone som bearbetningar av iriska förebilder. Och även här är det mest Finn-cykeln som gett förebilderna.

Detta att Finn-cykeln spelat en så stor roll i fråga om iriskt inflytande utåt, är av desto större intresse som den jämförelsevis sent tagits upp av Irlands egna litterära krafter. Den var mera folklig, och tillhörde de breda lagren såsom muntlig tradition, varför det helt naturligt var den som främlingarna lättast lärde känna under det att de äldsta iriska litterära hjältesagorna, Cuchullinn-cykeln, mera uteslutande hörde till den lärda iriska diktningen och måste studeras i böcker. Dessa torde även ha varit något föråldrade i språkligt hänseende på den tiden då de nordiska vikingakolonierna grundades. Samma förhållande måste emellertid ha rådt redan före 700-talet, då den anglosaxiska Beowulfdikten i stor utsträckning lånade iriskt diktstoff, och detta just ur samma Finn-cykel.

Vad jag här givit har endast kunnat bli några antydningar, men jag hoppas att dessa kunnat ge en föreställning om vilket oerhört rikt och intressant arbetsfält just det iriska inslaget i nordisk tradition erbjuder. Och det borde också vara klart för var och en att om detta fält får ligga obearbetat, så är detta till direkt förlust för förståelsen av vår egen kultur.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Vetenskaps-Societeten i Lund.....	3
Societetens stiftande	6
Stadgar för Vetenskaps-Societeten i Lund	7
SAHLGREN, J. Hvalen. Ett gammalt önamn förklarat	13
v. SYDOW, C. W. Iriskt inflytande på nordisk guda- och hjältesaga ...	19

Pris kr. 1: 50.